

Societus u rimskom pravu s osvrtom na hrvatsko zakonodavstvo

Glavich Mandarić, Ivan Luis

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:069008>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za rimsko pravo

Ivan Luis Glavich Mandarić

***SOCIETAS U RIMSKOM PRAVU S OSVRTOM NA
HRVATSKO ZAKONODAVSTVO***

Diplomski rad

Mentorica: prof.dr.sc. Ivana Jaramaz Reskušić

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Ivan Luis Glavich Mandarić, pod materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni djelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivan Luis Glavich Mandarić, v.r.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ	2
2.1. Babilon.....	2
2.1.a. <i>Ana tapputim</i>	3
2.1.b. <i>Kasap tapputim</i>	3
2.1.c. Oblici ortaštva u poljoprivredi	3
2.1.d. Ortaštvo svih dobara	4
2.2. Grčka.....	4
3. ORTAŠTVO (<i>SOCIETAS</i>) U RIMSKOM PRAVU	5
3.1. Konsenzulani kontrakti u rimskom pravu.....	7
3.2. Pojam <i>societas</i>	8
3.3. Vrste <i>societas</i> u rimskom pravu.....	9
3.3.1. <i>Societas omnium bonorum</i>	10
3.3.2. <i>Societas quaestus</i>	11
3.3.3. <i>Societas alicuius negotiationis</i>	11
3.3.4. <i>Societas unius rei</i>	11
3.4. Prava i obveze ugovornih strana	12
3.4.1. Obveza unošenja uloga	12
3.4.2. Sudjelovanje u dobiti i gubitku	13
3.4.3. Međusobna odgovornost za štetu.....	14
3.5. Prestanak <i>societas</i>	15
3.5.1. <i>Actio pro socio</i>	16

3.5.2. <i>Actio communi dividundo</i>	17
3.6. <i>Societas</i> u postklasičnom pravu	18
4. ORTAŠTVO U HRVATSKOM PRAVU.....	19
4.1. Pojam i karakteristike	19
4.1.1. Konsenzualnost.....	20
4.1.2. Neformalnost.....	20
4.1.3. Uzajamnost obveza	20
4.1.4. Trajnost	21
4.2. Konstitutivni elementi ortaštva	21
4.3. Prava i obveze ortaka	22
4.3.1. Obveza unošenja uloga	22
4.3.2. Sudjelovanje u zajedničkim poslovima	23
4.3.3. Sudjelovanje u dobiti i gubitku	23
4.4. Odgovornost za štetu.....	24
4.5. Odnos prema trećima i zastupanje	24
4.6. Istup i isključenje ortaka	24
4.7. Prestanak ortaštva	25
5. ZAKLJUČAK.....	26
POPIS IZVORA.....	28
POPIS LITERATURE	28

1. UVOD

Societas (društvena pogodba, ortaštvo) je konsenzualni kontrakt u rimskom pravu koji se sklapa u svrhu postizanja zajedničkog cilja članova. Sporazum volja (*consensus*), kojim nastaje, temelji se na načelu *bona fides* (dobra vjera), tj. savjesnosti i poštenja. *Societas* je dvostrano obvezujući pravni posao s načelno jednakim pravima i dužnostima članova, koji se nazivaju *socii* (ortaci). Oni udružuju svoju imovinu ili rad, ili i jedno i drugo, radi ostvarenja zajedničkog, pravno dopuštenog cilja. U doba rimskog carstva *societas* je bio u vrlo širokoj primjeni, a rezultat toga bio je razvitak četiri vrste ovog ugovora, koje će se u ovom radu razraditi. Svim vrstama ovog ugovora zajednička je njegova lukrativna narav, zbog čega on dobiva svoj puni zamah paralelno s razvitkom gospodarstva, robno-novčanog prometa i trgovine. Osim ekonomske, *societas* ima i socijalno-etičku dimenziju jer je ovaj oblik zajedništva, u antičko vrijeme, bio temeljen na bliskim, prijateljskim i bratskim odnosima među članovima (ortacima), a ti su odnosi počivali na načelima solidarnosti i međusobnog povjerenja. Za šire i temeljitije razumijevanje nastanka, razvoja i svrhe tog ugovora u radu ću izložiti tijek njegova razvoja od Babilona, preko antičke Grčke do Rimskog Carstva, a potom ću izložiti kratki prikaz pravne regulacije ugovora o ortaštvu u Republici Hrvatskoj.

Navedene karakteristike rimskog *societas* obilježavaju i suvremeno ortaštvo, kojem ono predstavlja temeljni stup i glavni izvor saznanja o porijeklu tog ugovora. U hrvatskoj pravnoj teoriji koriste se nazivi „ortakluk“, kao primjer turcizma te „ortaštvo“, kao izraz primjereniji duhu hrvatskog jezika te ću se u ovom radu njime i služiti.

U prvom dijelu rada prikazat ću prethodno spomenuti razvoj ortaštva u Babilonu, antičkoj Grčkoj te u Rimskom Carstvu, fokusirajući se pritom na njegove osnovne karakteristike u rimskom, posebice klasičnom, pravu. U drugom dijelu rada prikazat ću regulaciju u hrvatskom pravnom sustavu i pravnoj teoriji, osobito Zakonu o obveznim odnosima (zaključno s izmjenom NN 126/21), koji predstavlja jedinstveni pravni izvor ortaštva u Republici Hrvatskoj, a kojemu su prethodili Austrijski građanski zakonik (AGZ) te razdoblje pravnog vakuuma za vrijeme bivše Jugoslavije.

2. POVIJESNI RAZVOJ

2.1. Babilon

Trgovina u Babilonu dostigla je visoki stupanj razvoja, potaknuta jačanju proizvodnih snaga i sve većim viškovima poljoprivrednih proizvoda. Blizina Sredozemnog mora pogodovala je razvoju međunarodne trgovine jer je promet morskim putem bilo daleko jeftiniji od kopnenog. Razvoj trgovine i robno-novčanih odnosa pratio je i razvoj obveznopравnih ugovora, kod kojih je bio prisutan formalizam i simbolika. Naime, kako bi ugovor bio valjan bilo je potrebno ispuniti propisanu formu, na primjer izgovoriti određene riječi ili izvršiti određene radnje. Zahtijevani formalizam i simbolika dovodili su često do poteškoća u poslovanju i kočili su razvoj trgovine. Shodno tome, obveznopравni ugovori bivali su sve više neformalni. Najvažniji pravni izvor iz Babilona je Hamurabijev zakonik, iz 2. stoljeća pr.Kr., u kojem su sadržani propisi o sudskoj organizaciji, svjedocima, imovini, kaznenopravnim odredbama, braku, obitelji, nasljeđivanju, oruđima za rad i sl.¹ Za razliku od rimskog prava, unutar obvezno-pravnih instituta nema razlike između formalnih, realnih i konsenzualnih ugovora, dok apstraktni nisu niti bili predmet interesa u Babilonu. Sukladno tome postojale su najrazličitije vrste obveznih ugovora i njihovo međusobno slaganje, odnosno slaganje s drugim vrstama odnosa. Mnogi od tih ugovora sadržani su u već spomenutom Hamurabijevom zakoniku.² Izvori spominju sljedeće oblike ortaštva: *ana tapputim* i *kasap tapputim*.

1 Kočan Brković, Sandra, *Societas* rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 64.

2 Kurtović, Šefko, *Opća historija države i prava*, I. knjiga, Informator, Zagreb, 1987., str. 56.

2.1.a. *Ana tapputim*

Ana tapputim bio je redovni oblik ortaštva, reguliran člankom 98. Hamurabijevog zakonika. Radilo se poslovnim udruženjima vezanih za trgovinu, ali i za davanje zajmova s kamatom. Ulog ortaka sastojao se u imovini ili radu te nije morao biti jednak, a ugovor se sklapao u pisanoj formi pred svjedocima, uz zakletvu koja je imala odlučujuću dokaznu snagu.³

2.1.b. *Kasap tapputim*

Kasap tapputim bio je ugovor s elementima zajma i zaključivao se između bankara (*damgar*) i trgovca (*šamulu*). Bankar bi na osnovu tog ugovora isplatio novac suugovaratelju trgovačkog ugovora, nakon čega je trgovac bio dužan vratiti novac s kamatom bankaru, uz podjelu dobiti na jednake dijelove, osim ako je drugačije bilo ugovoreno.⁴

2.1.c. Oblici ortaštva u poljoprivredi

U poljoprivredi, odnosno kod obrađivanja zemlje u Babilonu, postojali su razni oblici ortaštva. Jedan od istaknutih oblika bio je između zakupaca zemlje, kojim su oni u zajednicu unosili sredstva za rad, sjeme, zajedničko obrađivanje zemlje, a dobit su dijelili prema dogovoru, nakon namirenja zakupodavca.⁵

³ Kočan Brković, Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 65.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

2.1.d. Ortaštvo svih dobara

Ovaj oblik udruženja bio je iznimno rijedak, ali je značajno utjecao na pravnu regulaciju ostalih oblika ortaštva, jer su neke klauzule koje odgovaraju načelima *ius fraternitatis* unošene u ugovore o udruženjima s lukrativnim ciljevima. Na žalost, o ovom obliku svjedoči samo jedna glinena ploča od mnogobrojnih koje pružaju uvid u mezopotamijski život i prilike te o civilizaciji Babilona s razvijenim tržištem.⁶

2.2. Grčka

O grčkom pravu saznajemo iz djela Platona i Aristotela, iz kojih proizlazi da je za grčki institut ortaštva bio karakterističan prvenstveno etički karakter, što se vidi kroz *ius fraternitatis* i prijateljstvo kao glavne odlike ortaštva u grčkom pravu. Time se u prvi plan stavlja činjenica da svako zajedništvo podrazumijeva prijateljstvo, pa tako i udruženje s gospodarskim ciljem kakvo je i ortaštvo. Temeljem toga se pretpostavlja da se primjenjivao princip relativne jednakosti u raspodjeli dobiti i gubitku među ortacima, osim ako bi drugačije bilo ugovoreno.⁷ Aristotel, nabrajajući vrste udruženja, spominje društva građana radi privređivanja, brođare, udruženja vojnika, članove fila i dema, udruženja radi zajedničkih svetkovina i gozbi, ne radeći među njima nikakvu razliku.⁸ Zahvaljujući svojem povoljnom geografskom položaju, u vrijeme razvoja robnog prometa, Grčka je postala trgovački centar na Mediteranu. Razvoju trgovine išla je u prilog i liberalna ekonomska politika države, a razvoju privrednih udruženja i stvaranju financijske aristokracije, u cjelosti je odgovarao indirektan sistem ubiranja poreza i eksploatacije nacionalnog bogatstva. Takav sistem je prvi put u povijesti primijenjen upravo u Grčkoj.⁹

Pravno uređenje ortaštva je teško sa sigurnošću utvrditi jer ne postoji konkretan izvor u vidu kodificiranih pravnih pravila iz kojih bismo imali neposredan uvid u ovaj institut. Sukladno

⁶ *Ibid.*

⁷ Kočan Brković, Sandra, *loc. cit.*

⁸ Polojac, Milena, *Societas* u rimskom pravu, Magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1990, str. 27.-28.

⁹ *Ibid.*, str. 34.

tome, pretpostavlja se da su karakteristike ugovora o ortaštvu, uz prethodno spomenute, bile neformalnost i konsenzualnost. Nadalje, iz Aristotelovih zapisa može se zaključiti da se kod sudjelovanja ortaka u podjeli dobiti i gubitka primjenjivao princip relativne jednakosti, pod uvjetom da drugačije nije bilo ugovoreno. Za pitanje odgovornosti među ortacima Aristotel nam također predstavlja osnovni izvor. On navodi više stupnjeva krivnje, a kao osnovno pravilo navodi da je odgovornost veća što su odnosi u zajednici bliži. S obzirom na to da su odnosi u ortaštvu vrlo bliski, prijateljski ili bratski, isključen je samo blagi stupanj krivnje iz nepažnje. Grčko pravo je poznavalo tužbu *διατητητων αιρεις* koja je objedinjavala funkcije rimskih *actio familiae erciscundae*, *actio communi dividundo* i *actio pro socio*.¹⁰

Antička Grčka poznavala je društva bankara, brodaru, trgovaca, umjetnika, pogrebnika, a mogu se pronaći i elementi ugovora o nalogu, ugovor o najmu broda i ugovor za slučaj havarije na moru, kao primjer ugovora pomorskog prava.¹¹

3. ORTAŠTVO (*SOCIETAS*) U RIMSKOM PRAVU

Povijesni razvoj ortaštva u rimskom pravu nije do kraja razjašnjen te o tom pitanju postoji više različitih shvaćanja i teorija. Jedno od starijih, danas rašireno mišljenje, porijeklo ovog kontrakta locira u tadašnjoj rimskoj obiteljskog zajednici (*consortium*).¹² Naime, u veljači 1933. u jednoj antiknoj knjižari u Kairu pronađen je pergament iz kojeg je otkriven novi fragment Gajevih Institucija. U tom novootkrivenom ulomku navodi se da postoji oblik društvene pogodbe svojstven samo rimskim građanima. Naime, smrću obiteljskog starješine (*pater familias*) nastajalo je između njegovih nasljednika zakonsko i prirodno udruženje, koje se zvalo *ercto non cito*, tj. nepodijeljena imovina.¹³ Karakteristika tog instituta bila je jedinstvena zajednica imovine, što je značilo da sunasljednik individualno nije imao specifičan udio u nasljedstvu, već su sva prava pripadala zajednici sunasljednika čiji je i on bio član.¹⁴

10 Polojac, Milena, *op. cit.* u bilj. 8, str. 39.-40.

11 Kurtović, Šefko, *op. cit.* u bilj. 2, str. 101.

12 Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Zagreb, 2007., str. 367.

13 *Ercum* znači imovina, a *ciere* dijeliti

14 Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town, 2. izd. 1992, str. 452.

Prema drugom mišljenju, *societas* je nastala nezavisno od tadašnje obiteljske zajednice, po ugledu na stara rimska udruženja zakupaca poreza¹⁵ (*societas publicanorum*), odnosno na neke oblike agrarnog udruživanja vlasnika i obrađivača zemljišta, dok o *sercto non cito* ima samo vanjske pojavne sličnosti.¹⁶

Treći smatraju da je ovaj kontrakt nastao tek u doba klasične jurisprudencije i to da bi se razlikovale slučajno nastale zajednice (*communio incidens*) i konsenzualni ugovor. Postoje i druga mišljenja koja naglasak stavljaju na trgovinsku praksu u području Mediterana, koja je tražila udruživanje sredstava i rada, međusobno povjerenje te zajedničko snošenje rizika. Sve to zajedno dovelo je stvaranja odgovarajućeg kontrakta *bona fides* u rimskom pravu.¹⁷

Konačno, neki porijeklo *societas* vide u društvenim i ekonomskim potrebama rimskog društva nakon punskih ratova. U to vrijeme je udruživanje sredstava za trgovačke, pomorske, obrtničke, i slične poslove, kao i za zakupljivanje poreza i obavljanje većih javnih radova, bilo nužno.¹⁸

U romanističkoj znanosti se smatra da vjerojatno porijeklo *societas* treba tražiti u povećanim privrednim potrebama rimskog društva nakon punskih ratova, pri čemu se ne osporava mogući utjecaj i trgovačkih običaja s područja Mediterana. Poznato je da su čitav niz poslova obavljala udruženja, kao na primjer sakupljanje poreza u rimskim provincijama, opskrbljivanje vojske, prodaju ratnih zarobljenika u ropstvo, organiziranje većih trgovačkih, pomorskih ili novčanih pothvata i dr. Zbog takvog stanja bilo je potrebno pronaći odgovarajući oblik pravne regulacije i zaštite, a to se bez određivanja karaktera i prirode ovog pravnog posla nije dalo provesti.¹⁹

Stoga se smatra da je starinska zajednica (*ercto non cito*), koja je bila jedna faza razvitka rimske obitelji, imala samo neke prividne, vanjske sličnosti s ortaštvom, a da nije imala nikakav utjecaj na pojavu ovog kontrakta čija je osnovna svrha privređivanje i zarada u razvijenijem društvu, u kojem su važnu ulogu imali robno-novčani odnosi.²⁰

15 To su bili bogati građani u rimskog državi

16 Romac, Ante, *loc. cit.*

17 *Ibid.*

18 *Ibid.*

19 *Ibid.*

20 *Ibid.*, str. 368.

3.1. Konsenzulani kontrakti u rimskom pravu

Razrađujući obveze iz kontrakata klasičnog doba Gaj ih dijeli prema obliku i načinu postanka na četiri: „*aut enim re contrahitur obligatio aut verbis aut litteris aut consensu*“.²¹ Istu četverodiobu na realne, verbalne, literalne i konsenzualne kontrakte preuzeo je i Justinijan u svojim Institucijama. Konsenzualni kontrakti su iznimka od rimskog pravila da iz neformalnih sporazuma ne nastaje po civilnom pravu valjana odnosno utuživa obveza (kontrakt). Ovoj skupini pripadaju četiri kontrakata: kupoprodaja (*emptio venditio*), najam (*locatio conductio*), društvena pogodba (*societas*) i nalog (*mandatum*). Za nastanak obveza iz ovih kontrakata nije propisana nikakva forma, niti predaja stvari (kao kod realnih kontrakata) ili izvršenje neke činidbe (kao kod inominatnih kontrakata), već obveza za obje strane nastaje samim sporazumom (*consensus*) o bitnom sadržaju konkretnog ugovora.²² Gaj u svojim Institucijama navodi kako se takav sporazum može postići na bilo koji način: među prisutnima i odsutnima, usmeno i pismeno, izrijeком i prešutno, osobno ili po glasniku.²³ Justinijan u svojim Institucijama navodi kako se u ovakvim ugovorima stranke jedna drugoj obvezuju u smislu da će svaka od njih dati drugoj ono što je u skladu s načelom pravičnosti i poštenja u pravnom prometu, za razliku od verbalnih kontrakata odnosno stipulacije gdje je na jednoj strani stipulator (vjerovnik), a na drugoj promisor (dužnik) za kojega neposrednim i sukladnim dogovorom nastaje utuživa obveza.²⁴ Dakle, kod konsenzualnih kontrakata obveze nastaju za obje stranke istodobno, oni su *bilateralis aequalis* tj. sinalagmatični ugovori. Bitno je naglasiti da kako se navedeni kontrakti sklapaju samim sporazumom, tako se mogu i dokidati neformalnim sporazumom (*contrarius consensus* ili *mutuus dissensus*), ali sve dok još nijedna stranka nije ispunila svoju dužnu činidbu.²⁵

Rimski pravници konsenzualne kontrakte pripisuju poslovima *iuris gentium*. Porijeklo tih ugovora vjerojatna je posljedica trgovačkog prometa između Rimljana i stranaca. S obzirom na

21 Gaj, *Inst.* 3, 89.

22 Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Zagreb, 2008., str. 343.

23 Gaj, *Inst.* 3, 136... *quia neque verborum neque scripturae ulla proprietates desideratur, sed sufficit eos qui negotium gerunt, consensisse.*, cit. prema: Gaj, *Institucije*, Nolit, Beograd, 1982, str. 212.

24 Just. *Inst.*, 3, 25.

25 Horvat, Marijan, *op. cit.* u bilj. 17, str. 344.

to na strancima nisu bili na raspolaganju formalistički pravni poslovi i obveze civilnog prava, pogodbe su se među njima sklapale neformalno. To znači da takve pogodbe nisu uživale pravnu zaštitu prema civilnom pravu, barem u početku. Izvršenje takvih pogodbi počivalo je isključivo na povjerenju stranaka i na rimskoj *fides*, koja traži da se dana riječ održi (*fit quod dicitur*). Međutim, s vremenom su i takvi kontrakti priznati za civilne, a u njihovoj formuli zadržano je pozivanje na *fidem bonam* (dobru vjeru). Iz tog razloga svi konsenzualni kontrakti pripadaju među *iudicia bonae fidei*, tj. međusobne dužnosti stranaka prosuđuju se prema načelima poštenja i povjerenja u prometu, u ostalom kako je navedeno i u Justinijanovim Institucijama.²⁶

3.2. Pojam *societas*

Societas (ortaštvo, društvena pogodba) je konsenzualni kontrakt kojim dvije ili više stranaka, (*socii*, ortaci) udružuju sredstva ili rad, ili jedno i drugo, da bi tako postigle određenu privrednu korist. Prema tome, *societas* je oblik zajednice, udruženja, dviju ili više osoba, s načelno jednakim pravima i dužnostima (stoga je *contractus bilateralis aequalis*), koji spada u poslove *bonae fidei* i nastaje samim sporazumom volja (*consensus*).²⁷ Za razliku od kupoprodaje ili najma, *societas* nije pogodba u kojoj su činidbe stranaka recipročne. Ortak (*socii*) ne daje niti izvršava ništa u zamjenu za protučinidbu drugog ortaka. *Societas* se tako ne temelji primarno na suprotnim interesima, već na udruživanju sredstava (novca, imovine, znanja ili rada, ili kombinacija istih) za zajednički cilj. *Socii* se, dakle, ne udružuju kako bi postigli korist jedni od drugih, već se međusobno „prijateljski“ povezuju kako bi zajednički cilj ostvarili od trećih.²⁸

Među konsenzualnim kontraktima, *societas* je, zajedno s *emptio venditio* i *locatio conductio*, sinalagmatični ugovor, odnosno potpuno dvostrano obvezujući kod kojeg je svaki ortak, da bi time stekao to svojstvo, a time i pravo u podjeli dobiti te dužnost u snošenju gubitka, bio dužan unijeti ugovoreni ulog u imovini i/ili radu.

26 *Ibid.*

27 Romac, Ante, *loc. cit.*

28 Zimmermann, Reinhard, *op. cit.* u bilj. 9, str. 451.

Ortaštvo se pojmovno razlikuje od pravne osobe jer ovakvim oblikom udruživanja ne nastaje poseban subjekt prava različit od svojih članova - što je bitna osobina pravne osobe, nego svaki ortak ostaje odgovoran za svoje obveze ostalim ortacima i trećim osobama. Drugim riječima, on ima položaj vjerovnika i dužnika kako prema ostalim ortacima, tako i prema trećim osobama. Dodatno, bitno je razlikovati ovaj oblik udruživanja od zajednice koja nastaje slučajem, na primjer uslijed nasljeđivanja, miješanja stvari (*commixtio, confusio*) i slično, kada postoji poseban pravni odnos koji ulazi u kvazi-kontrakte (nazvan *communio incidens*).

3.3. Vrste *societas* u rimskom pravu

Societas u rimskom pravu ima vrlo široko značenje te podrazumijeva udruženja različite svrhe i opsega, od zajednica cjelokupne sadašnje i buduće imovine, a time i zajedničkog života i rada, do udruženja s lukrativnim ciljevima, te udruženja za obavljanje samo jednog posla.

Prema sadržaju ugovora, odnosno prema vrsti i količini unesenih sredstava, razlikovalo se nekoliko oblika *societas*:

1. *Societas omnium bonorum* (zajednica cjelokupne sadašnje i buduće imovine)
2. *Societas quaestus* (zajednica buduće imovine stečene poslovnom djelatnošću ortaka)
3. *Societas alicuius negotiationis* (zajednica imovine i rada s ciljem trajnog obavljanja određene vrste poslova)
4. *Societas unius rei* (zajednica s ciljem zajedničkog obavljanja jednog određenog posla)

3.3.1. *Societas omnium bonorum*

Od navedenih četiri oblika, *societas omnium bonorum*²⁹ najširi je oblik ortaštva, te kao i ostali oblici pripada vrsti konsenzualnih kontrakata. To je bila zajednica cjelokupne sadašnje i buduće imovine, što je značilo da se u mogla unijeti i imovina stečena nasljeđivanjem, legatom ili darovanjem. Takva zajednica života i rada podsjeća na gore spomenutu staru obiteljsku zajednicu *consortium*, iako je u bitnome razlikuju, primjerice, ovdje se radi o konsenzualnog ugovoru s poznatim i određenim udjelima članova zajednice te pripada sustavu *iuris gentium*. Zanimljivo je istaknuti i da u *societas omnium bonorum* ulazi i ono što je ortaku dosuđeno na ime odštete za strogo osobni delikt (*iniuria*), međutim, nije bilo dozvoljeno unijeti imovinu koja je stečene samim deliktom. Unošenje tako nečega predstavljalo bi povredu osnovnog načela *bonae fides*.³⁰ Imovina koja se unosila u zajednicu bila je u suvlasništvu svih članova s određenim udjelima svakog člana te mogućnosti istih da raspolažu svojim udjelima. Za unošenje imovine u ovaj *societas* nije bilo potrebno poduzimanje nekog pravnog akta, kako je to propisivalo opće pravilo rimskog prava, već je do prijenosa dolazilo automatizmom, bez ikakvih formalnosti, na osnovi zaključenog ugovora o ortaštvu svih dobara. To saznajemo iz Paulovog odlomka: „*In societe omnium bonorum omnes res quae coeuntium sunt continuo communicantur*“.³¹

Kod ovog oblika ortaštva bitno je spomenuti pravilo po kojem član koji je osuđen na osnovi *actio pro socio* treba platiti onoliko koliko je u mogućnosti (*id quod facere potest*), što je poznato pod nazivom *benefitium competentiae*, jer se vodilo računa o egzistenciji osuđenog člana zajednice. Ovo pravilo je u početku bilo karakteristično samo za ovu vrstu ortaštva, ali je kasnije preuzeto i kod ostalih oblika.³² Iz navedenog je vidljivo kako se kod ovog oblika ne radi samo o ekonomskom cilju, nego i socijalnom.

29 Naziva se i *societas universorum bonorum*

30 Kočan Brković Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 69.

31 Paulus D. 17,2,1,1: „Kod ortakluka sa zajednicom cjelokupne imovine sve stvari koje su u vlasništvu ortaka odmah postaju zajedničke“. – cit prema: Romac, Ante, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973, str. 411.

32 Kočan Brković Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 69.

3.3.2. *Societas quaestus*

Societas quaestus bila je zajednica samo buduće imovine i to one stečene poslovnom djelatnošću članova, što znači da je imovina stečena nasljeđivanjem, legatom ili darovanjem ovdje isključena. Za zaključenje ovog oblika ortaštva motiv je postizanje ekonomskog cilja, za razliku od prethodno prikazanog *societas omnium bonorum*. Postoji pretpostavka da se *societas quaestus* zaključivao između rođaka i bliskih prijatelja, a upravo je ta isprepletenost poslovnih i prijateljskih odnosa objašnjenje za konsenzualni kontrakt s elementima bratskog prava (*ius fraternitatis*).³³

3.3.3. *Societas alicuius negotiationis*

Societas alicuius negotiationis je oblik ortaštva osnivan s ciljem obavljanja određene poslovne djelatnosti te podjele dobiti koja iz te djelatnosti proizade. Nerijetko su to bila ortaštva publikana (*societas publicanorum*) kao zakupaca poreza, bankari (*societas argentariorum*), trgovci robljem (*societas venaliculariorum*), trgovci tekstilom (*sagarii*) ili onih koji se bave slobodnim zanimanjima (*artes liberales*). Prema tome, predmet ovog udruženja bila su samo sredstva namijenjena poslovnoj svrsi, a ne i ostalu imovinu ortaka.³⁴ Ovakav način udruženja poklapa se s vremenom kada rimska država, inače zatvorena i zemljoradnička, počinje ostvarivati kontakt s okolnim svijetom.

3.3.4. *Societas unius rei*

Societas unius rei bio je najuži oblik ortaštva, kod kojeg je dolazilo do udruživanja imovine za samo jednu određenu namjenu, primjerice za kupnju stvari koje pojedinac inače nije mogao ili htio pribaviti ili izgraditi samo svojim vlastitim sredstvima. Primjer tih zajedničkih

³³ *Ibid.*

³⁴ Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 368.

pothvata bili su kupnja nekog skupog alata, tegleće stoke, izgradnja kuće i slično, a samim izvršenjem navedenog ortaštvo bi prestalo. Iz navedenog je vidljivo kako su se rimski građani u ovom obliku ortaštva udruživali kako za lukrativne, tako i za nelukrativne svrhe.

3.4. Prava i obveze ugovornih strana

Budući da je *societas*, s obzirom na prava i dužnosti ugovornih stranaka, *contractus bilateralis aequalis*, ortaci imaju jedni prema drugima, u načelu, jednaka prava i obveze.³⁵

3.4.1. Obveza unošenja uloga

Osnovna obveza ortaka sastojala se u tome da unesu svoje dogovorene i određene uloge, koji su se mogli sastojati od imovine, prava ili rada. Razmjeri samih uloga nisu morali biti jednaki. Hoće li ulogi biti uneseni u suvlasništvo (*societas quoad sortem*) ili samo na zajedničko korištenje (*societas quoad usum*), ovisilo je o dogovoru ortaka. Takvo razlikovanje bilo je važno kod slučajnog uništenja ili nestanka pojedine stvari, jer kod suvlasništva štetu snose svi ortaci, a kod zajedničkog korištenja rizik pogađa njenog vlasnika.³⁶ Ta sloboda odnosila se samo na *societas alicuius negotiationis* i *societas unius rei* kod koji postoji primat ekonomske funkcije udruživanja nad socijalno-etičkom. Suprotno tome, kod *societas omnium bonorum* automatski je dolazilo do suvlasništva, što proizlazi iz njegove široke naravi, a vjerojatno je suvlasništvo postojalo i kod *societas quaestus*, također zbog iznimno bliskih veza među članovima.

Bitno je naglasiti da unesena sredstva nemaju svojstvo imovine koja pripada ortaštvu, jer ono nema pravnu osobnost, nego pojedinim članovima, bilo u cijelosti, bilo u suvlasništvu, to jest u idealnim dijelovima. Kao obvezni odnos, ugovor o ortaštvu djeluje samo među strankama koje su ga sklopile. Sukladno tome svaki član sklapa pravne poslove s trećima u svoje ime, ali uz obvezu da korist proizašlu iz posla podijeli s ostalim ortacima. Prema tome, u odnosu prema ostalim članovima ortaštva pojedinac djeluje kao neka vrsta posrednog zastupnika, ako njihov

35 Kočan Brković Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 67.

36 Po načelu *res perit domino*

mandatar ili negotiorum gestor, ovisno jesu li se ortaci o nekom poslu unaprijed dogovorili ili ga je taj pojedinac poduzeo samoinicijativno.³⁷

3.4.2. Sudjelovanje u dobiti i gubitku

Sklapanjem ugovora o ortaštvu između sudionika je nastajala bliska zajednica u osobnom i imovinskom pogledu. Rimsko pravo je, nastavno na prethodno izneseno, o pitanju raspodjele dobiti i gubitka zauzelo liberalan stav. Stranke su mogle već pri sklapanju ugovora sporazumno odrediti međusobne udjele u dobiti i gubitku.

Tako Justinijan u svojim Institucijama (3,25,1-3) navodi: „Bilo je sporno da li je valjan dogovor po kojem su se Ticije i Sej sporazumjeli da na Ticija otpada dva dijela koristi i treći dio štete, a na Seja dva dijela štete i jedan dio koristi. Kvinto Mucije je smatrao da je takav sporazum u suprotnosti s prirodom samog ortakluka, pa da ga ne treba smatrati valjanim. Servije Sulpicije, čije je mišljenje prevladalo, stajao je na suprotnom gledištu jer je često rad nekih osoba toliko vrijedan (koristan) za ortakluk da im je opravdano priznati povoljniji položaj u (istom) ortakluku. Nema, naime, sumnje da se ortakluk može zasnovati i na tako da jedan unese novac, a drugi ga ne unese, pa da ipak korist bude (dijeljena) zajednički, jer često nečiji rad vrijedi umjesto novca. Zbog svega je toga prihvaćeno pravilo da, suprotno mišljenju Kvinta Mucija, može postojati i takav ortakluk u kome je ugovoreno da netko stječe dio koristi, a da ne odgovara za štetu – što je Servije Sulpicije smatrao suglasnim njegovom stavu (mišljenju). Ipak, to valja razumjeti tako da, u slučaju kada u jednoj stvari (poslu) nastane korist, a u drugoj šteta, treba izvršiti obračunavanje, pa se smatra korišću samo ono što preostane.“³⁸

Dakle, bilo je dopušteno ugovaranje različitih udjela u dobiti i gubitku ako je to u skladu s načelom pravičnosti, osim ugovaranja da pojedini ortak sudjeluje samo u gubitku, a ne i u dobiti (*societas leonina*), što je svakako suprotno navedenom načelu.³⁹

U slučaju da stranke nisu ništa ugovorile o udjelima u dobiti i gubitku, do primjene dolazi presumpcija; ako nije ništa ugovoreno, dobit i gubitak dijele se na jednake dijelove, a ako je

37 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 369.

38 Cit. prema: Justinijan, Institucije. Preveo, uvod napisao i komentar sastavio: Ante Romac, *Latina et Graeca*, Zagreb, 1994, str. 387-9.

39 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 369.

ugovoren samo udio u dobiti ili samo u gubitku, za ono o čemu nema sporazuma primjenjuje se udio za ono što je ugovoreno.⁴⁰

Bitno je spomenuti i da su stranke mogle određivanje udjela u dobiti i gubitku povjeriti i trećoj osobi (*arbitrum boni viri*), koji je morao pri određivanju postupati savjesno i nepristrano, rukovodeći se načelom *bonae fidei* jer se u protivnom spor mogao iznijeti pred suca. Ako je sporazum o toj trećoj osobi (arbitru) bio bitan sastojak ugovora pa on umre prije raspodjele udjela, ugovor je ništav.⁴¹

3.4.3. Međusobna odgovornost za štetu

Pitanje odgovornosti za štetu je ključno u svakom ugovornom odnosu, a osobito u kontraktima koji počivaju na načelu *bona fides*, pa tako i u *societas*. U početku, u klasično doba, ortaci su međusobno odgovarali samo za *dolus* (namjeru). S vremenom je dolazilo do proširenja njihove odgovornosti i na druge slučajeve, ako je postojalo kršenje međusobnih obveza od strane nekih ortaka, suprotno načelu *bona fides*. Tako se pored odgovornosti za namjerno počinjenje štete počelo odgovarati i za nepažnju (*culpa*). Po Justinijanovom pravu, uz *dolus* te *culpa lata*, ortaci međusobno odgovaraju i za *culpa levis in concreto*. Pri takvom stupnju odgovornosti, od ortaka se zahtijevala pažnja koju pojedinac pokazuje u svojim vlastitim stvarima (*diligentia quam in suis rebus*).⁴²

O tome nam svjedoče Justinijanove Institucije (3,25,9): „Po osnovi ovog (ortackog) odnosa jedan ortak odgovara drugome na temelju tužbe iz ortakluka samo ako su nešto učinili sa zlom namjerom (doložno, namjerno), slično onome tko je dopustio da se stvar ostavi kod njega na čuvanje (tj. depozitar); postavljalo se pitanje da li on odgovara i za nepažnju, tj. lijenost i nebrigu, pa je prevladalo, ipak mišljenje da odgovara i za nepažnju. Ova se nepažnja ne procjenjuje prema najvećoj brižljivosti jer je dovoljno da ortak pri upravljanju zajedničkim stvarima (poslovima) iskaže i onakvu pažnju kakvu obično pokazuje u vlastitim stvarima (poslovima). Uostalom, ako je netko izabrao nedovoljno pažljivog (nesavjesnog) ortaka, on

40 Kočan Brković Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 67.

41 Polojac, Milena, *op. cit.* u bilj. 8, str. 105.

42 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 369.

(zato) mora okriviti samo sebe.“⁴³ Ovakva odgovornost je posljedica bliskih odnosa među ortacima.

Za zaštitu odnosno ostvarenje međusobnih prava ortacima su bile na raspolaganju dvije tužbe - *actio pro socio* i *actio communi dividundo*. S obzirom na to da je posljedica obiju tužbi bila prestanak zajednice, iste će biti razrađene u sljedećem poglavlju.

3.5. Prestanak *societas*

Postoji više razloga za prestanak *societas* te ih možemo svrstati u više skupina. Prvu grupu čine promjene osobe članova ortaštva. S obzirom na to da je *societas* pravni odnos strogo osobne naravi (*intuitu personae*), on prestaje svakom promjenom nekog od sudionika. Razlog takvoj promijeni može biti smrt člana te njegova *capitis deminutio maxima* i *media*.⁴⁴ *Capitis deminutio* značilo je promjenu statusa koja je za sobom povlači promjenu pravne sposobnosti osobe. *Capitis deminutio maxima* predstavlja gubitak statusa slobodnog građanina, dakle potpuni prestanak pravne sposobnosti jer dotična osoba postaje rob. Za razliku od navedenog, *capitis deminutio media* predstavlja svojstva rimskog građanina, ali ne i slobode.⁴⁵ Ako nakon otpadanja jednog člana ostali produže ortaštvo, odnosno ako na mjesto umrlog dođe njegov nasljednik, uzima se da je od časa promjene nastao novi ugovor. Justinijan u svojim Institucijama navodi da se ortaštvo produžuje stupanjem nasljednika na mjesto umrlog ortaka, osim ako je drugačije bilo ugovoreno prilikom sklapanja ugovora o ortaštvu.⁴⁶

Drugu grupu čine razlozi prestanka koji se odnose na određene promjene imovine, pa je tako stečaj pojedinog ortaka (*venditio bonorum, cesio bonorum*) također dovodio do prestanka ortaštva.⁴⁷

43 Cit. prema: Justinijan, Institucije, *op. cit.* u bilj. 53, str. 391

44 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 370.

45 Horvat, Marijan, *op. cit.* u bilj. 17, str. 114.

46 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 370.

47 *Ibid.*

Nadalje, ortaštvo je moglo prestati istekom roka ili ispunjenjem uvjeta, ako je tako bilo ugovoreno. Ispunjenje cilja radi kojeg je ortaštvo bilo osnovano također je dovodilo do prestanka istog, osobito kod *societas unius rei*. Ono je moglo prestati i jednostranim otkazom (*renuntiatio*), što je bilo dopušteno sredstvo jer se u izvorima spominje da niti jedan *societas* nije vječan pa je bilo zabranjeno ugovarati da se ono ne može otkazati. Međutim, s vremenom se razvilo shvaćanje da otkaz ne smije biti dan u nevjeme, kako bi se spriječilo da pojedini ortak, koji bi im u tom slučaju odgovara i za naknadu štete, izbjegne svoje obveze prema ostalim članovima. Nastavno na navedeno, *societas* se kao konsenzualni kontrakt *bonae fides* uvijek mogao razriješiti suglasnim sporazumom svih članova (*contrarius dissensus*).⁴⁸

Navedeno ne znači da se *societas* nije moglo zaključiti *in perpetuum* (na neodređeno vrijeme, dakle trajno), ali se ono i u tom slučaju moglo otkazati pod istim uvjetima kao i u ostalim slučajevima, uz pravilo o zabrani otkazivanja u nevjeme.

3.5.1. *Actio pro socio*

Za ostvarivanje međusobnih prava i obveza, uključujući i naknadu štete, članovima ortaštva bila je na raspolaganju *actio pro socio*. To je bila tužba koja je pripada pod *actiones bonae fidei*, pa je presuda na temelju ove tužbe za sobom povlačila *infamia*, jer se smatralo da je iznevjeren odnos prijateljstva i povjerenja na kojem *societas* počiva.⁴⁹ S obzirom na tako naglašene bliske odnose između članova ortaštva, svaka povreda takvih odnosa povlačila je, pored prestanka ortaštva, infamiju koja je značila ne samo umanjenje časti (*existimatio*) odnosno pravne sposobnosti osuđenog ortaka (*infamia mediata*) već i moralnu osudu cjelokupne zajednice. *Infamia* je predstavljala svekoliku društvenu izolaciju osuđenog koja je rezultirala pogoršanjem njegovog financijskog stanja u vidu gubitka kako sadašnjih tako i budućih materijalnih dobara.⁵⁰

48 *Ibid.*

49 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 369.

50 Detaljnije o posljedicama infamije, v. Horvat, Marijan, *op. cit.* u bilj. 17, str. 117-8; usp. Kočan Brković, Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 68.

Osim navedenog, temeljem ove tužbe osuđenom ortaku pripadala je *beneficium competentiae*, odnosno bio je dužan ispuniti obvezu prema članovima ortaštva, ali do granice koja ne bi ugrozila njegovu egzistenciju.⁵¹ Iz navedenih karakteristika vidljivo je da moralna narav ove tužbe prevladava nad materijalnom. To je razumljivo uzimajući u obzir naglašeni značaj prijateljstva i zajedništva, kao jedan od temelja ove zajednice.

Postojala je mogućnost i rješavanja sporova između ortaka bez podizanja ove tužbe, izvansudskim putem, u svrhu izbjegavanja teških posljedica osude kao posljedica *actio pro socio*. Do takvog rješavanja sporova dolazilo je ugovaranjem novčane kazne (*stipulatio poenae*)⁵², uz posredovanje mirovnog suda ili angažiranjem arbitra. Paul je tvrdio da postoji mogućnost podizanja *actio pro socio* još za vrijeme trajanja ortaštva, što podrazumijeva prijetnju infamijom, i to s ciljem izvršenja obveze tuženog ortaka.⁵³ Sandra Kočan Brković u svojem članku⁵⁴ navodi kako je razvoj privrede pratio promjenu vrijednosti u antičkom društvu. Moralni cilj bivao je zamijenjen ekonomskim, tako da je podizanje *actio pro socio*, bez razvrgnuća ortaštva, predstavljala potrebu promijenjenih privrednih odnosa. Tu dolazi do izražaja cilj tužbe, a to je ispunjenje obveze, a ne prestanak ortaštva.

3.5.2. *Actio communi dividundo*

Actio pro socio mogla je konkurirati *actio communi dividundo*, ako je među ortacima došlo do suvlasništva na zajedničkoj imovini. Ovom tužbom postizala se dioba zajedničke imovine i razvrgnuće ortaštva. Bila je to diobena parnica, u čijoj formuli je sadržana *adiudicatio* koja sucu daje ovlaštenje ne samo na fizičku diobu stvari i dodjeljivanje odgovarajućih dijelova strankama (uz izravnaje u novcu eventualno nejednakih dijelova), nego sudac kod toga uređuje i sve interne obvezne odnose među suvlasnicima (pitanje plodova, troškova, odgovornosti za štete na stvari itd.).⁵⁵ Zbog svojih stvarnopravnih i obveznopravnih učinaka ova tužba je spadala

51 *Ibid.*

52 Ulpijan prema *Ibid.*

53 Kočan Brković, Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 68.

54 *Ibid.*

55 Horvat, Marijan, *op. cit.* u bilj. 17, str. 192.

u *actiones mixtae*, a budući da se svaka stranka mogla naći u položaju i tužitelja i tuženika, ova i druge slične tužbe spadaju i u tzv. *iudicia duplicia*.⁵⁶

Treće osobe su protiv članova ortaštva upotrebljavale tužbe koje su im bile na raspolaganju iz ugovornih odnosa koje su s njima sklapale, dok je kod pravnih poslova s njihovim robovima, poslovođama, kapetanima broda i sl. (koji su radili za sve ortake) dolazila u obzir primjena odgovarajuće tužbe iz *actiones adiecticae qualitatis*.⁵⁷

3.6. *Societas* u postklasičnom pravu

Da bi dobili uvid u *societas* postklasičnog prava, potrebno je napraviti pregled društvenih i gospodarskih prilika u to vrijeme. Rimsko carstvo je u 3. stoljeću zadesila kriza robovlasničkog načina proizvodnje, a do toga je došlo zbog više faktora. Prestanak osvajačkih ratova, koji su Rimu donosili ekonomsku stabilnost, što se potvrdilo kroz nemogućnost izdržavanja svojih građana, vojske, administracije, obranu granica te prestanak dotoka robova i osvojenih bogatstava. Do krize je svakako došlo i zbog nezainteresiranosti Rima za ekonomiju, jer su zbog loše ekonomske politike provincije prouzrokovale siromašenje glavnog grada. Kriza je bila bitno izraženija u Zapadnom rimskom carstvu, jer Istočno carstvo nikada nije u cijelosti poprimilo klasične oblike, a proizvodnja robe za izvoz predstavljala je doprinos ekonomskoj stabilnosti. Sve to dovelo je do vraćanja na naturalni oblik gospodarstva, a posljedično i do vulgarizacije prava, odnosno do manjka osjećaja za razlike između pravnih instituta i grana prava. S obzirom na to da je država sužavala prostor za samostalno djelovanje poduzetnika, ortaštva se pretvaraju u korporacije s pravnom osobnošću, obveznim članstvom i zabranom napuštanja poziva.⁵⁸

Cijela ova kriza i proces nazadovanja u najvećoj su mjeri zahvatili Zapadno rimsko carstvo, dok je ortaštvo u pravoj formi zadržano u Istočnom rimskom carstvu.⁵⁹

56 Romac, Ante, Rječnik rimskog prava, Informator, Zagreb, 1975.

57 Romac, Ante, *op. cit.* u bilj. 7, str. 370.

58 Kočan Brković, Sandra, *op. cit.* u bilj. 1, str. 70.

59 *Ibid.*

4. ORTAŠTVO U HRVATSKOM PRAVU

Rimsko pravo je temelj europskog kontinentalnog pravnog sustava. U prilog tome ide i činjenica da se odredbe pravnih propisa koje uređuju ortaštvo u mnogočemu poklapaju s uređenjem iz rimskog prava. U tom razvojnom razdoblju od antičkog vremena do danas valja istaknuti Austrijski građanski zakonik (dalje u tekstu: AGZ) s primjenom od 1. lipnja 1812., koji uređuje ortaštvo u 41 paragrafu, a u neposrednoj primjeni je bio u hrvatskim zemljama, koje su tada bile pod sastavom Austrijskog Carstva, sve do 1945. uspostavljanjem jugoslavenske komunističke vladavine, kada dolazi do radikalnog prekida s dotadašnjim pravnim sustavom i svim izvorima pravnih propisa. Odredbe AGZ-a koje uređuju ortaštvo bile su u primjeni, supsidijarno, sve do 1978. kada je u tadašnjoj Jugoslaviji kao savezni zakon donesen Zakon o obveznim odnosima, a kojim ugovor o ortaštvu postaje inominatni kontrakt.⁶⁰

Ortaštvo je ponovno postalo nominatni kontrakt tek Zakonom preuzimanju zakona o obveznim odnosima NN 53/91, donesenim nakon osamostaljenja Republike Hrvatske od Jugoslavije. Danas je ortaštvo u hrvatskom pravnom poretku uređeno Zakonom o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21 (dalje u tekstu: ZOO).

4.1. Pojam i karakteristike

ZOO propisuje kako je ortaštvo je zajednica osoba i dobara bez pravne osobnosti, a da se ugovorom o ortaštvu uzajamno obvezuju dvije ili više osoba uložiti svoj rad i/ili imovinu radi postizanja zajedničkog cilja.⁶¹ Iz navedenog proizlazi kako je pojam ortaštva jednak u rimskom i hrvatskom pravu, međutim, pojam osobe u ZOO-u obuhvaća fizičku i pravnu osobu, što za rimsko pravo nije bio slučaj.

⁶⁰ Babić, Marko, Ugovor o ortaštvu i naše pravo, Ekonomski vjesnik, 1995., br. 2, str. 205.

⁶¹ Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, čl. 637.

Po svojim karakteristikama ugovor o ortaštvu je konsenzualan, neformalan, uzajamno obvezan (sinalagmatičan), višestran, naplatan, i trajan.⁶² Niti temeljne karakteristike ovog ugovora nisu se bitno izmijenile od rimskog *societas*.

4.1.1. Konsenzualnost

Ugovor o ortaštvu je konsenzualan jer nastaje samim sporazumom ortaka, a takav je bio u rimskom pravu kada je peregrinski pretor, potaknut sve većim brojem pravnih poslova između Rimljana i peregrina, odlučio nekim od tih poslova priznati pravnu utuživost.

4.1.2. Neformalnost

Sklapanje ugovora o ortaštvu nije vezano za propisanu formu, već se može sklopiti usmeno, pisano i konkludentno. Ipak, postoje iznimke kada je sklapanje ugovora o ortaštvu u pisanom obliku uvjet njegove valjanosti. Tako je kada se u imovinu ortaštva unose nekretnine pri čemu je ugovor o ortaštvu titulus, a upis u zemljišne knjige modus stjecanja. Drugi primjer postoji kada se ugovor o ortaštvu odnosi samo na sadašnji ili samo na buduću imovinu. U tom slučaju je potrebno da se, kao uvjet valjanosti ugovora, sastavi popis unesene imovine i svaki njen dio opiše te naznači od koga potječe, a nije potrebno iskazivati njenu vrijednost.⁶³

Iako je i u rimskom i hrvatskom pravu formalizam napušten kod konsenzualnih ugovora, ipak se u praksi ugovori sklapaju u pisanom obliku iz razloga pravne sigurnosti.

4.1.3. Uzajamnost obveza

Uzajamnost obveza podrazumijeva dužnost svakog ortaka da na ugovoren način, osobito svojim ulogom, doprinosi ostvarivanju zajedničkog cilja. Činidbe se ne izmjenjuju između ortaka, nego se slijevaju u jednu cjelinu radi ostvarenja cilja ortaštva.⁶⁴ Bez namjere ostvarivanja zajedničkog cilja uspostavljena zajednica nije ortaštvo. Taj cilj ne mora biti isključivo postizanje neke dobiti, već je bitno da je cilj zajednički, tj. isti za sve ortake.⁶⁵ I tu svaki ortak može s *actio*

62 Klarić, Petar, Vedriš, Martin, *Gradansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 568.

63 *Ibid.*, str. 569.

64 *Ibid.*

65 Babić, Marko, *op. cit.* u bilj. 54, str. 207.

pro socio zahtijevati činidbu, odnosno ulog u svoje ime, ali za račun ostalih. Ta činidba, odnosno ulog drugih ortaka nije protučinidba za vlastiti dug, već pretpostavka za ostvarivanje zajedničkog cilja. Za prava pojedinog ortaka dužnici su svi ostali ortaci, a za obveze pojedinog ortaka vjerovnici su ostali ortaci. Prema tome, ortak stoji prema skupu ortaka, a ne prema pojedinom ortaku.⁶⁶

4.1.4. Trajnost

Ugovor o ortaštvu je po svojoj naravi trajan obveznopravni odnos. Unatoč tome, u rimskom pravu je postojala mogućnost osnivanja *societas* u svrhu obavljanja samo jednog posla (*societas unius rei*). Takva mogućnost postoji i danas, kod tzv. prigodnih društava koje prestaju ispunjenjem ugovorenog posla.

4.2. Konstitutivni elementi ortaštva

Tri su konstitutivna elementa ortaštva, a to su zajednički cilj, zajednica osoba i zajednica dobara. Prije svega, bitno je istaknuti kako udruženje kojemu krajnja svrha nije ostvarenje nekog zajedničkog cilja ne predstavlja ortaštvo, što jasno proizlazi iz članka 637. st. 1. ZOO-a. Taj cilj mora biti zajednički i dopušten, a dopušten je ako nije protivan Ustavu, prisilnim propisima ili moralu. Dodatno, cilj je zajednički onda kada svaki ortak vidi u njemu ostvarenje vlastitog cilja, preuzme obvezu unaprijediti ga te se ostvari zajedničkim djelovanjem. Cilj može biti materijalne (ostvarenje dobitka, prednost u gospodarskom smislu, zabrana konkurencije i sl.) ili idealne prirode (udruživanje nekoliko glumaca amatera radi zajedničkih priredaba, i sl.) prirode. Oblik ortaštva osobito je pogodan u trgovini na malo, obrtništvu, udruživanju pripadnika slobodnih zanimanja, trgovačkih društava za zajedničku prodaju (interesne zajednice), u odvjetništvu i slično. Ugovor bez zajedničkog cilja ili nedopušten ima za posljedicu ništetnost.⁶⁷

Osim što je ugovorni odnos, ortaštvo je i zajednica osoba. U odnosu na antičke okolnosti, razlozi udruživanja u ovakvu vrstu zajednice danas su se bitno izmijenile te možemo reći da

⁶⁶ Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 569.

⁶⁷ Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 569.-570.

ekonomska funkcija prevladava nad nekadašnjom socijalno-etičkom. Ipak, danas nije ništa manje važno osigurati svakom ortaku pravo na očitovanje, utjecaj, kontrolu i zaštitu, a što se u nedostatku ugovornog uređenja svodi na dispozitivnu primjenu zakonskih odredbi.⁶⁸

Zaključno, ortaštvo je i zajednica dobara jer ono ima određenu imovinu, pa i onda kada mu je cilj nije materijalne naravi. Imovina se sastoji od ortačkih uloga, koji se nazivaju glavnicom ili fondom ortaštva. U to se ulažu novac, stvari, prava, rad i druga dobra. Osim navedenog, u imovinu ortaštva ulaze i naknade za uništene, oštećene ili oduzete stvari iz imovine ortaštva te sve imovina stečena tijekom poslovanja ortaštva. Imovina je zajednička, što znači da za vrijeme trajanja ortaštva ortak ne može raspolagati svojim udjelom niti pojedinim stvarima i pravima iz zajedničke imovine.⁶⁹

4.3. Prava i obveze ortaka

S obzirom na to da je ortaštvo *contractus bilateralis aequalis*, članovi imaju jedni prema drugima u načelu jednaka prava i obveze. Osnovna je obveza svakog ortaka unošenje uloga, a kao osnovna prava ističu se sudjelovanje u zajedničkim poslovima te sudjelovanje u dobiti i gubitku.

4.3.1. Obveza unošenja uloga

Svaki ortak ima dužnost unijeti, ugovorom o ortaštvu, utvrđeni ulog koji se može sastojati u stvarima, pravima, novcu, radu i drugim dobrima (članak 693. ZOO-a). Visina i vrsta uloga pojedinog ortaka ne može biti različito ugovorena, a ZOO u članku 640. propisuje da ako nije drukčije ugovoreno, ortaci su obvezni na jednake uloge.

68 Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 571.

69 *Ibid.*

4.3.2. Sudjelovanje u zajedničkim poslovima

Svaki ortak ima pravo sudjelovati u zajedničkim poslovima, međutim ortak koji ulaže samo svoj rad, a koji nije uključen u glavnicu, sudjeluje kod donošenja odluka, ali bez prava glasa (članak 642. ZOO-a). Moguće je i da se ugovorom o ortaštvu vođenje poslova povjeri jednom ili više ortaka, čime se oni smatraju opunomoćenicima. U tom slučaju se primjenjuje odredba članka 640. st.2. po kojoj se odluke u vođenju poslova ortaštva donose primjenom propisa o upravljanju stvarima u suvlasništvu, ali ako je ugovorom o ortaštvu određeno da svaki od njih može sam poduzimati poslove, svaki se od ostalih ortaka ovlaštenih na vođenje poslova može usprotiviti poduzimanju posla u kojem se slučaju namjeravani posao ne može poduzeti (članak 643. ZOO-a). Ortaci imaju pravo na izvješće i polaganje računa od strane poslovođe, pravo uvida u poslovne knjige i dokumentaciju te pravo na odlučivanje u poslovima koji nisu obuhvaćeni poslovođstvom (oni ortaci koji ulažu svoj rad nemaju pravo glasa sukladno članku 642. st. 3.). Poslovođe imaju obvezu uredno voditi poslovne knjige i polagati račune o stanju zajedničke imovine, prihodima i rashodima, a čime se znatno olakšava njihov nadzor od strane ostalih ortaka, koji ne vode poslove.⁷⁰

4.3.3. Sudjelovanje u dobiti i gubitku

Dobit je onaj dio imovine ortaštva koji preostane nakon odbitka vrijednosti uloga, zajedničkih dugova i troškova, dok gubitak nastaje kad imovina ortaštva padne ispod vrijednosti uloga (članak 650. ZOO-a). Ako udjeli ortaka u dobiti i gubitku nisu utvrđeni ugovorom o ortaštvu, svaki ortak ima, neovisno o vrsti i veličini uloga, jednak udio u dobiti i gubitku. Ako je određen samo udio u dobiti, ili samo u gubitku, u dvojbi to utanačenje vrijedi za dobit i za gubitak. (članak 651. ZOO-a).

⁷⁰ Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 573. i 574.

4.4. Odgovornost za štetu

Ortak odgovara za štetu koju nanese ortaštvu, osim ako dokaže da je šteta nastala bez njegove krivnje, a nije dopušten prijeboj štete s korišću koju je ortak inače pribavio ortaštvu, osim kad su šteta i korist nastale istim samovlasno poduzetim poslom (članak 649. ZOO-a). Dakle, odgovornost se ne ograničava samo na štetu nanesenu propustom pažnje koju ortak pokazuje u vlastitim poslovima (*culpa levis in concreto*), kako je to propisano na primjer u Justinijanovim Institucijama.

4.5. Odnos prema trećima i zastupanje

Svaki ortak ovlašten je zastupati ortaštvo, osim ako je drugačije ugovoreno, ali ne može pravnim poslom s trećom osobom obvezati ortaštvo bez prethodne ili naknadne, izričite ili prešutne suglasnosti ostalih ortaka. Dodatno, ortak ne smije poduzimati pravni posao s trećim kojim bi se, radi vlastite koristi, ugrozilo postizanje zajedničkog cilja ili nanijela šteta ortaštvu (zabrana konkurencije).⁷¹

4.6. Istup i isključenje ortaka

Za razliku od rimskog *societas*, ortaštvo po hrvatskom pravu ne prestaje istupanjem ili isključenjem pojedinog ortaka, osim ako su ortaštvo činila samo dva ortaka. To je rezultat manjeg značaja osobnih veza u ortaštvu u odnosu na antičko razdoblje. Svaki ortak može otkazati ugovor o ortaštvu sklopljen na neodređeno vrijeme te istupiti iz istog u svako doba, osim u nevrjeme ili na štetu drugih ortaka. Suprotno tome, ako je ugovoreno ortaštvo na određeno vrijeme, ono se može otkazati prije isteka tog vremena samo iz važnih razloga (npr. nemogućnost ispunjenja takve obveze, smrt/istup ortaka od kojeg je zavisilo obavljanje poslova i sl.). Ortak koji postupi suprotno navedenom odgovara ostalim ortacima za time pretrpljenu

⁷¹ Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 575.

štetu.⁷² Svaka odredba kojom bi se pravo na otkaz ugovora o ortaštvu ograničilo ili isključilo je ništetna (članak 652. st. 7. ZOO-a).

Ortak se može isključiti iz ortaštva ako za to postoje važni razlozi, a osobito zbog povrede bitne obveze iz ugovora o ortaštvu, pada pod stečaj, potpunog ili djelomičnog oduzimanja poslovne sposobnosti ili gubitka povjerenja zbog učinjenog kažnjiva djela, a odluku o isključenju, ako nije drukčije ugovoreno, donose ostali ortaci jednoglasno (članak 653. ZOO-a).

4.7. Prestanak ortaštva

Ortaštvo prestaje:

1. ostvarenjem cilja ortaštva ili ako njegovo ostvarenje postane nemogućim,
2. protekom vremena na koje je sklopljen ugovor o ortaštvu,
3. propašću zajedničke imovine,
4. sporazumom ortaka,
5. smrću, odnosno prestankom postojanja te istupom i isključenjem ortaka, ako ortaštvo čine dva ortaka,
6. odlukom suda u slučaju prestanka ortaštva iz važnog razloga.⁷³

Opće je pravilo da prava i obveze ortaka ne prelaze na njihove nasljednike, osim ako su oni obuhvaćeni ugovorom o ortaštvu. Ako nasljednici prihvate nasljedstvo obvezni su nastaviti ortaštvo, a takva obveza ne postoji za nasljednike nasljednika. Suprotno tome, ako ga ne prihvate, nasljednici imaju pravo zahtijevati polaganje i podmirenje računa do dana ostaviteljeve smrti, uz obvezu podmirenja ostaviteljevih dugova ortaštvu.⁷⁴

⁷² *Ibid.*

⁷³ Zakon o obveznim odnosima, *op. cit.* u bilj. 55, čl. 655.

⁷⁴ Klarić, Petar, *op. cit.* u bilj. 56, str. 576.

5. ZAKLJUČAK

Ugovor o ortaštvu je, kao bitan ugovor vezan uz gospodarstvo, bio poznat već i u antičko doba Babilona i Grčke, državama s iznimnom razvijenom trgovinom. Ipak, ono je temeljitiji razvoj dobilo tek u rimskom pravu. Što se tiče rimskog ugovora o ortaštvu (*societas*), s jedne se strane radilo po pukom poslovnom, lukrativnom odnosu članova (*socii*) s ciljem postizanja zajedničkog, pravno dopuštenog, gospodarskog cilja, a s druge je strane vidljivo da se radilo o ugovornom udruženju zasnovanom na prijateljsko-bratskim odnosima. Takvi odnosi su uvelike počivali na načelu savjesnosti i poštenju u pravnom prometu (*bona fides*), što je utjecalo na sam razvoj tog ugovora, osobito u pogledu provedbe prava i obveza iz istoga.

Ono što nam ukazuje da je riječ o poslovnom odnosu je upravo gospodarski cilj kojem teže ortaci, osobito usmjereni na stjecanje dobiti iz njega. U prilog postizanju tog cilja ide i konsenzualnost odnosno neformalnost samog ugovora, kao faktor fleksibilnosti pravnog prometa te plodno tlo njegove primjene u području ekonomije i gospodarstva. Socijalno-etička dimenzija tog ugovora dolazi do izražaja kod međusobne odgovornosti članova, jer njihovi odnosi počivaju na načelima savjesnosti i poštenja uz naglašavanje važnosti djelovanja s pažnjom kako konkretni ortak inače postupa u svojim poslovima i/ili prema svojim stvarima. U prilog navedenome govori i činjenica da je kod sankcioniranja nesavjesnog ortaka bio naglasak na infamiji, u smislu ograničenja pravne sposobnosti te društvene osude odnosno svekolikog osiromašenja štetnika, mada ne nužno i materijalnog.

Činjenica da se taj ugovor do danas u bitnome nije izmijenio, štoviše, progresivno se razvio u skladu s modernim prilikama, od antičke Grčke, Babilona i Rimskog carstva, preko Austro-Ugarske Monarhije, pa - unatoč pravnom vakuumu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine - sve do suvremenog hrvatskog prava, svjedoči o tome koliko je njegov nastanak bio i ostao pun pogodak za postizanje nekih zajedničkih, u pravilu gospodarskih, ciljeva na pravno fleksibilan način.

Osobno mi je ugovor o ortaštvu izrazito zanimljiv te bih ga primijenio i na, danas sve rasprostranjeniji, taxi prijevoz putem *online* platformi. Primjerice, troje prijatelja - jedan kao vlasnik automobila, drugi kao iskusni vozač, a treći kao informatički stručnjak - udruže se radi stjecanja dobiti obavljanjem taxi prijevoza putem *online* platforme koju je izradio spomenuti treći ortak, a pritom se dogovore da vlasnik automobila i vozač u podijeli dobiti sudjeluju svaki s

40%, a programer sa 20%. Bio bi to, dakle, primjer ugovora o ortaštvu u kojemu ulog jednog ortaka predstavlja stvar (automobil), drugoga rad (vožnja), a trećega stručno znanje (programiranje), pri čemu je sve poduzeto s ciljem obavljanja pravno dopuštene naplatne prijevoznike djelatnosti odnosno ostvarivanja dobiti. Slično tome, možemo zamisliti i slučaj udruživanja više osoba radi organizacije i provedbe jednog turističkog putovanja s ciljem stjecanja dobiti te njene podjele na jednake dijelove, pri čemu jedna osoba sudjeluje ustupanjem broda, druga apartmana na određinom otoku, treća svojim znanjem stranih jezika, četvrta svojim pomorskim znanjem i iskustvom, peta svojim kuharsko-ugostiteljskim vještinama, a šesta određenim novčanim iznosom. I tako bismo u nedogled mogli nabrajati primjere moguće primjene ugovora o ortaštvu u suvremenom pravnom i gospodarskom okruženju

POPIS IZVORA

1. Gaj, Institucije, Nolit, Beograd, 1982.
2. Justinijan, Institucije. Preveo, uvod napisao i komentar sastavio: Ante Romac, *Latina et Graeca*, Zagreb, 1994.
3. Romac, Ante, Izvori rimskog prava, Informator, Zagreb, 1973
4. Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21

POPIS LITERATURE

1. Babić, Marko, Ugovor o ortaštvu i naše pravo, Ekonomski vjesnik, 1995., br. 2, str. 205.-219.
2. Horvat, Marijan, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb, 2008.
3. Horvat, Marijan, Petrak, Marko, Rimsko pravo, XVII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Zagreb, 2022.
4. Klarić, Petar, Vedriš, Martin, Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2014.
5. Kočan Brković Sandra, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 63.-72.
<https://media.rec.ba/2017/07/Pravo-i-finansije-KB-7-8-web.pdf#page=63>
6. Kurtović, Šefko, Opća historija države i prava, I. knjiga, Informator, Zagreb, 1987.
7. Polojac, Milena, *Societas* u rimskom pravu, Magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1990.
8. Romac, Ante, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb, 2007.
9. Romac, Ante, Rječnik rimskog prava, Informator, Zagreb, 1975.
10. Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town, 2. izd. 1992